

ტარიელ ფუტკარაძე,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.
ქსუ ქართველური დიალექტოლოგიის
სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი

ევროპის საბჭოს ორი დოკუმენტის ეთნო-ლინგვისტური ცნებები და ქართველური სინამდვილე

(ეროვნული უმცირესობა, ეთნიკური ჯგუფი, ეთნიკური უმცირესობა, მიგრანტთა ჯგუფი; სახელმწიფო ენა, დედაენა, რეგიონალური ენა, ეთნიკური უმცირესობის ენა, ტერიტორიის არმქონე ენა, დიალექტი...)

1992 წლის 5 ნოემბერს ევროსაბჭოს წევრმა სახელმწიფოებმა სტრასბურგში მიიღეს “ევროპული ქარტია რეგიონალური და უმცირესობათა ენების შესახებ“, ხოლო 1995 წლის 1 თებერვალს, აქვე ხელი მოეწერა “ჩარჩო კონვენციას ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ“. აღნიშნული დოკუმენტები ევროსაბჭოს წევრებისა და წევრობის მსურველთათვის წარმოადგენს სახელმძღვანელო დებულებების კრებულს ეროვნულ და ლინგვისტურ უმცირესობათა უფლებების დაცვის სფეროში, კერძოდ, ქარტია და კონვენცია ითხოვს:

სახელმწიფოს ძირითადი მოსახლეობისგან განსხვავებული ავტოქთონი, აბორიგენი ეთნიკური თუ ენობრივ-კულტურული საზოგადოებებისათვის უმცირესობის სტატუსის მინიჭებასა და სათანადო უფლებებით აღწურვას.

კონვენციის მიხედვით, უმცირესობათა უფლებები შთამბეჭდავია:

უმცირესობის ენაზე საქმისწარმოება და სწავლება ბაგა-ბაღში, სკოლასა და უმაღლეს სასწავლებელში...

აქვე აღვნიშნავთ, რომ: კონვენციის მე-12 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, ეროვნულ უმცირესობად აღიარებული საზოგადოების ენა მოცემულ რეგიონში ადმინისტრაციული ორგანოების საქმისწარმოების ენად გამოცხადდება, თუკი სახელმწიფოში ტრადიციულად მცხოვრები უმცირესობები ამ რეგიონში დღესაც უმრავლესობაში არიან, ან დიდი რაოდენობით ცხოვრობენ და, თუკი, ამავე დროს, მათ ეს სურთ (იხ, აგრეთვე 6 6 -ე განმარტება).

ქარტიასა და კონვენციას დღემდე შეუერთდა 44 ქვეყანა, რატიფიკაცია კი მოახდინა ოცდაცხრამეტმა: ბელგიის, საქართველოს, საბერძნეთის, ისლანდიისა და ლუქსემბურგის პარლამენტებს ჯერჯერობით არ დაუდასტურებიათ მთავრობების ხელმოწერილი დოკუმენტები; საქართველოს უკანონო მთავრობა დოკუმენტებს ხელს აწერს 2 000 წელს, კონვენციას კი უერთდება 2 005 წლის 13 ოქტომბერს.

შევარდნაძის ადმინისტრაცია 2 000 წელსვე ცდილობდა ორივე დოკუმენტის რატიფიკაციას; ენის კანონის მიღებით საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებასაც შეეცადა. თუმცა, ქართულ საზოგადოებაში გაჩენილმა წინააღმდეგობამ და ზოგი პოლიტიკური ძალის აქტიურობამ აიძულა მაშინდელი ფაქტობრივი რეჟიმი, უარი ეთქვა თავისი გეგმის განხორციელებაზე; არადა, საფრთხე მართლაც დიდი იყო:

ქარტიისა და კონვენციის ეთნიკურ-ლინგვისტური ცნებების არაკომპეტენტური განმარტებებით შექმნილი შევარდნადის რეჟიმის დოკუმენტები საქართველოს დაშლას აფორმებდა; კერძოდ, ტერმინების (ეროვნული უმცირესობა, ენობრივი უმცირესობა, ენა, რეგიონალური ენა, დიალექტი...) ულოგიკო გააზრებით, ჩნდებოდა საშიშროება, საქართველოში დაკანონებულიყო ათამდე სახელმწიფო და რეგიონალური ენა; ავტოქთონად აღიარებულიყო ამდენივე ეთნიკური ჯგუფი, რომელსაც საკუთარ ენაზე საშუალო სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების გახსნის გარდა, უფლება ექნებოდა სახელმწიფო დაწესებულებებში საქმისწარმოებაც ქართულისგან განსხვავებულ ენაზე ეწარმოებინა და ა.შ.

...დღეს გააქტიურდა ევროსაბჭოსკენ სწრაფვა; შესაბამისად, დღის წესრიგში დგას ევროკავშირის წარმოდგენილი დოკუმენტების მიღებაც (თუმცა, აუცილებელი არ არის; მაგ., უმცირესობების ენების ქარტიასა და ეროვნული უმცირესობების კონვენციას საფრანგეთი დღემდე არ არის მიერთებული!). ამჟამადაც, “რატომდაც“ ცდილობენ საქართველო ისევ გამოაცხადდეს მრავალეროვან და მრავალენოვან სახელმწიფოდ, შესამაბისად, იბრძვიან, საქართველოში დააკანონდეს ათამდე ეროვნული უმცირესობა და ამდენივე სახელმწიფო ენა...

ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაშიც, ჩვენი საზოგადოების ამ ავადპოლიტიზირებულ ჯგუფს ან წაკითხული არა აქვს ქარტია და კონვენცია, ან სათანადო ტერმინთა შინაარსის შეგნებული გაყალბებით ცდილობს ანტიქართულ მონსტრად აქციოს სტრასბურგის დოკუმენტებში წარმოდგენილი კეთილშობილური მოსაზრებები.

აქვე ისმის ბუნებრივი კითხვა:

კონკრეტულად რა ინსტრუქციებს იძლევა ევროპა?

ევროპულ ქარტიასა და კონვენციაში კარგადაა ჩამოყალიბებული უმცირესობათა უფლებები, მაგრამ განმარტებული არ არის ტექსტში გამოყენებული ცნებები: ეროვნული უმცირესობა, ენობრივი უმცირესობა, კულტურული უმცირესობა, ენა, დიალექტი, ენის სახესხვაობა და სხვ. სტრასბურგის დოკუმენტებზე ხელისმომწერი ქვეყნების ხელისუფლებების აზრით, ამ ცნებების/ტერმინების გააზრება და ეთნიკური უმცირესობების თუ უმცირესობათა ენების ჩამონათვალის შექმნა კონკრეტული სახელმწიფოს კომპეტენციაა, ვინაიდან დასახელებულ ტერმინთა მნიშვნელობის შესახებ ევროპაში ვერ მოხერხდა შეთანხმება მრავალწლიანი დავა-კამათის შემდეგაც კი. ამ საკითხს საგანგებოდ ეხება კონვენციის განმარტებითი მოხსენების მე-4 და მე-12 ნაწილები; მაგ., კონვენციის მე-12 განმარტებაში ვკითხულობთ:

“კონვენცია არ იძლევა ეროვნული უმცირესობის ცნების განმარტებას იმ პრაქტიკული მოსაზრების გამო, რომ მოცემულ ეტაპზე შეუძლებელი იქნებოდა იმგვარი ფორმულირების შემოთავაზება, რომელსაც ევროპის საბჭოს ყველა წევრი სახელმწიფო დაუწერდა მხარს“.

მსგავს აზრს გადმოსცემს ქარტიის მე-17 განმარტებაც:

“ქარტია არ განსაზღვრავს ენას არც სოციალურ-პოლიტიკური თუ ეთნიკური ნიშნით, როგორც ამა თუ იმ კონკრეტული სოციალური თუ ეთნიკური ჯგუფის კომუნიკაციის საშუალებას; ამგვარად, ქარტია არ იძლევა ენობრივი უმცირესობის ცნების განსაზღვრებას“.

ეს აზრი უფრო მკვეთრად გამოთქმულია ქარტიის 3 2 -ე განმარტებაში:

“ქარტია არ განსაზღვრავს თუ რა შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს ცალკე ენად გამოხატვის ესა თუ ის ფორმა“. აქვე ვიტყვი, რომ არ არსებობს ენისა და კილოს

გამიჯვნის უკამათო კრიტერიუმები; შდრ., მაგ., საყოველთაოდ მიღებული ენის განმარტება:

ენა არის გარკვეული სემანტიკის მქონე ბგერით ნიშანთა - ენობრივ ნიშანთა - ისტორიულად ჩამოყალიბებული სისტემა, რომელიც წარმოადგენს სამყაროს ხედვა-აღქმის, აზროვნების, ცოდნის შენახვის და კომუნიკაციის საშუალებას...

ცალკე აღებული **დიალექტიც ბგერით ნიშანთა ბუნებრივად მოწესრიგებული სისტემაა;** დიალექტიც წარმოადგენს სამყაროს ხედვა-აღქმის, აზროვნების, კომუნიკაციის საშუალებას; შესაბამისად, ენის ამ ლოგიკური დეფინიციის მიხედვით ვერ გავმიჯნავთ ენასა და კილოს.

ქარტიისა და კონვენციის განმარტებების მიხედვით, ეს და სხვა მსგავსი ტერმინები “ყოველი კონკრეტული სახელმწიფოს შემთხვევაში ინდივიდუალურად განისაზღვრება“ (იხ. ქარტიის განმარტებების მე-18 ნაწილი).

შდრ., აგრეთვე, ქარტიის 2 1-ე განმარტება:

“ქარტიის ავტორები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ არ იქნებოდა მიზანშეწონილი ქარტიისთვის დაერთოთ რეგიონალური და უმცირესობათა ენების სიები, ვინაიდან, ლინგვისტური თუ სხვა სახის არგუმენტების გამო, იგი უეწველად გახდებოდა ცხარე კამათისა და უთანხმოების საგანი...”

აქვეა დაზუსტებაც:

“ქარტია პრეროგატივას ანიჭებს კონკრეტული ქვეყნის ხელისუფლებას, დემოკრატიული პრინციპების გათვალისწინებით თავად განსაზღვროს ის კრიტერიუმები, რომლებზე დაყრდნობითაც ამ ქვეყნის ტერიტორიაზე გავრცელებულ ამა თუ იმ ენას მიენიჭება დამოუკიდებელი ენის სტატუსი“ (3 2 -ე განმარტება).

მიუხედავად წარმოდგენილი განცხადებებისა, ევროსაბჭოს დოკუმენტებში მაინც არის ფრიად საყურადღებო აქცენტები; კერძოდ:

ქარტიის განმარტებითი მოხსენების პირველივე პუნქტში ვკითხულობთ: “ევროპის მრავალი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ამა თუ იმ რეგიონის მკვიდრი ავტოქთონური ჯგუფები, რომელთა მშობლიური ენა განსხვავდება ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობის ენისგან“.

ე.ი. ევროპული სახელმწიფოები თვლიან (სამართლიანადაც - ტ.ფ.), რომ ეროვნულ თუ ენობრივ უმცირესობად მისაჩნევი საზოგადოება **აზორიგენი, მოცემული ტერიტორიის თავდაპირველი, ძველისძველი ბინადარი** (ავტოქთონი) უნდა იყოს; მაგ., დაბადებიდან გერმანიის მოქალაქე რამდენიმე მილიონ თურქსაც კი გერმანელები არ მიიჩნევენ ეროვნულ უმცირესობად, ვინაიდან, მიუხედავად ამ დიასპორის საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორიისა, ისინი აქ მაინც მიგრანტებად არიან ჩათვლილი (შდრ.: **ავტოქთონი** - ამა თუ იმ ქვეყნის ძველისძველი მკვიდრი მოსახლეობა).

მიგრანტ და ავტოქთონ ჯგუფთა ენების განსხვავების აუცილებლობა უფრო მკვეთრადაა გამოთქმული ქარტიის სხვა მონაკვეთებში:

განმარტებითი მოხსენების 3 1-ე ნაწილი:

“ქარტიის დებულებები მოიცავს მხოლოდ ისტორიულ ენებს, ანუ იმ ენებს, რომლებიც დიდი ხანია გავრცელებულია მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე“.

იხ., აგრეთვე:

ქარტიის პირველი მუხლის ა პუნქტის მეორე ნაწილი და ქარტიის 3 2 -ე განმარტება:

“რეგიონალური/უმცირესობათა ენები არ გულისხმობს (არ მოიცავს) სახელმწიფოს ოფიციალური ენის სახესხვაობებს, დიალექტებსა და მიგრანტთა ენებს“.

აქვე, ქარტიის ი მუხლითა და ქარტიის მე-18 განმარტებით, რეგიონალურ ენად მიჩნეულია სახელმწიფოში მცხოვრები იმ ავტოქთონი ეროვნული/ეთნიკური უმცირესობის ენა, რომელიც უმრავლესობაა მოცემულ რეგიონში, ხოლო უმცირესობის ენად ჩათვლილია ისეთი ავტოქთონი ეთნიკური უმცირესობის ენა, რომელიც რიცხვობრივ უმცირესობაშია თავისსავე რეგიონშიც.

ისტორიის დიდი ცოდნა არ ესაჭიროება ქართული რეალობის გარკვევას:

ჯავახეთის სომხები არცთუ ისე დიდი ხნის მიგრანტები არიან - ისინი პასკევიჩმა ჩამოასახლა 183 0 წელს (ე.ი. ავტოქთონები არ არიან!); 1918 წელს ცხინვალში მხოლოდ ორი ოსური ოჯახი ცხოვრობდა; ქვემო ქართლშიც გვიან დასახლდნენ თათრები და ა.შ.

ფაქტია:

ევროპის ქარტიისა და კონვენციის ფუნდამენტური პრინციპებიდან გამომდინარე, ენობრივ უმცირესობად ითვლება ის საზოგადოება, რომელიც ეროვნულ-ეთნიკურად განსხვავდება ძირითადი მოსახლეობისგან და ავტოქთონია, მკვიდრია ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ჩეჩნები, აზერბაიჯანლები, ოსები, სომხები, ბერძნები, რუსები და სხვ. საქართველოში არა ავტოქთონები, არამედ სხვადასხვა დროის მიგრანტები არიან.

შესაბამისად, ევროპული ინსტრუქციების დებულებებიდან გამომდინარე, ისინი საქართველოში ვერ ჩაითვლებიან ეროვნულ თუ ეთნიკურ უმცირესობებად. გარდა ამისა, ამ ხალხებს მეზობლად აქვთ ეროვნული სახელმწიფოები: სომხეთი, აზერბაიჯანი, ოსეთი (რა თქმა უნდა, ჩრდილო ოსეთი!), ჩეჩნეთი, რუსეთი, საბერძნეთი...

ამჟამად საქართველოში ეროვნული უმცირესობის ყველა უფლება მხოლოდ აფხაზებს უნდა მიენიჭოთ, ვინაიდან ქართველობის ახლომონათესავე ამ ხალხს სხვაგან არსად აქვს პერსპექტივა, ჰქონდეს ის უფლებები, რომლებსაც ითვალისწინებს ევროსაბჭოს დოკუმენტები.

აქვე, შდრ.:

საქართველოს ამჟამინდელი საზღვრების გარეთ ქართველები სამ ქვეყანაში არიან ეროვნული უმცირესობანი:

თურქეთში, რუსეთსა და ირანში (ირანის ქართველობა მიგრანტად ვერ განიხილება, რამდენადაც ირანის ხელისუფლებამ ქართველობის ეს ნაწილი იძულებით გადაასახლა თავის ტერიტორიაზე).

ქარტია და კონვენცია არ გვავალდებულებს, მაგრამ პროვოკატორთა ერთი ჯგუფი მაინც ცდილობს ეთნიკურ/ეროვნულ და ენობრივ უმცირესობათა სიაში წარმოადგინოს ძირძველი ქართველები: მეგრელები, ლაზები, სვანები, თუშები, აწარლები... მაგ., ვის ამღევს ხელს, 1992 წელს სტრასბურგში მიღებული უმცირესობების ენების ქარტიის ფონზე მეგრელები ჩაითვალონ უმწიგნობრო (უმწერლებო) ენის მქონე, ან ჟვანიების მიერ XX საუკუნეში შექმნილი და განუვითარებელი სალიტერატურო ენის მქონე ხალხად? მაგ., დეპუტატი თ.ნერგაძე ლაპარაკობს მეგრული და სვანური ენების განვითარების (?) აუცილებლობაზე.

მეგრულ-ლაზური, სვანური, ხევსურული, ფშაური, ტაოური, იმერხეული, ქართლური, კახური და ა.შ. ქართველთა სხვა დიალექტური ჯგუფები საუკუნეების მანძილზე იყვნენ და არიან ახლაც ქართველთა სამწიგნობრო ენის თავანკარა

მასაზრდოებელი წყარონი. ამ მეტად ძვირფას საგანძურს - ქართველთა დიალექტებს (ენა-კავებს) დიდი გაფრთხილება, მოვლა-პატრონობა უნდა და არა - კუთხურ კილოებზე ე.წ. სალიტერატურო ენის შექმნით - დედაენასთან მათი მოწყვეტა-დაპირისპირება, რაც უეწველ სიკვდილს გამოიწვევს.

ამგვარი მცდელობანი ახალი არ არის: იმპერიის შეკვეთით ამას აკეთებდნენ და აკეთებენ: ი.ჟვანია, ჯ.ჭიუტი, ვ.არძინა და ა.შ.

არადა, ანბანური წმენდა:

მრავალსაუკუნოვანი ქართველური/ქართული სამწიგნობრო ენა და კულტურა თვისობრივად ერთნაირად იქმნებოდა სამეგრელო-ლაზეთშიც, სვანეთშიც, მესხეთშიც, თუშეთშიც და ქართლ-კახეთშიც; მაგ., ქუჯის, იოვანე ლაზის, იოვანე მინჩხის, სტეფანე სანანოისძის, წყონდიდლების, იოვანე პეტრიწის, დადიანების, გამსახურდიების და მრავალ სხვათა მიერ შექმნილი ენა მეგრელისთვის დედაენა არ არის?

მეგრული ამ უძველესი ქართული/ქართველური ენის ნაირსახეობაა და არა რუსულივით თუ გერმანულივით სხვა ენა; შდრ.: სალიტერატურო ენის ზმნა: დაუძახა, იმერული: დოუძახა, აწარული დუუძახა, მეგრული: დუუძახუ...

ადამიანს არ შეიძლება ჰყავდეს ორი მშობელი დედა; ასევე, არ არსებობს ორი სამშობლო, ორი დედაენა; შდრ.: ენა დედაა ერისა! ორი დედაენა ორი ეროვნებაა?

აქვე, არსებითია კითხვა:

მოცემული სამეტყველო ერთეული რა ნიშნების მიხედვით მიიჩნევა ენად თუ კილოდ?

სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდი კამათია ენად/კილოდ სახელდების პრინციპების შესახებ.

უკლებლივ ყველა ქართველი მეცნიერი სალიტერატურო ქართულის სოციოლინგვისტურ დიალექტებად მიიჩნევს: მეგრულს, წანურს, სვანურს, კახურს და ა.შ. ყველა ქართველურ კილოს.

ზოგი სპეციალისტი თვლის, რომ სადავო შემთხვევებში ენის სტატუსი უნდა განსაზღვროს **ლინგვისტურმა სისტემურმა მახასიათებლებმა**: ბგერათმესატყვისობების არსებობამ, ბრუნების თუ უღლების თავისებურებებმა... შევნიშნავთ, რომ მსოფლიოს არც ერთი ცნობილი ენა ამგვარი გზით არ არის სახელდებული ენად. გარდა ამისა, არ არსებობს ენობრივ ცვლილებათა თუ თავისებურებათა (სისტემურ სხვაობათა!) ის ზღვარი, რომლის შემდეგაც მონათესავე ენობრივ ერთეულთა შორის არსებული რაოდენობრივი განსხვავებანი გადადის თვისობრივში! ასეთი ზღვრის დადგენა შეუძლებელია, ვინაიდან არსებულ ენებზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ **სხვადასხვა ენად სახელდებულ სისტემებს შორის არსებულ ლინგვისტურ სხვაობათა პროცენტული მაჩვენებელი შეუზღუდავად მერყეობს**. აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ ბგერათმესატყვისობები და განსხვავებული ენობრივი ფაქტები კილოებს შორისაც დასტურდება.

მაშასადამე: შეუძლებელია დადგინდეს ენობრივ თავისებურებათა ის ზღვარი, რომლის შემდეგ კილო ჩაითვლება ენად (მაგ., ბელორუსული და რუსული ერთმანეთთან ახლოსაა, მაგრამ მაინც ენებადაა ჩათვლილი, ხოლო, ბუხარული და ალჟირული ერთმანეთს დიდად სცილდება, თუმცა ორივე არაბულის დიალექტებად ითვლება). გარდა ამისა, საკუთრივ ლინგვისტური ნიშნების მიხედვით ქართველური სამეტყველო ერთეულების სტატუსის განსაზღვრა სხვადასხვაგვარად ხდება ქართველ თუ უცხოელ სპეციალისტთა მიერ. რაც საკამათოა, ის ვერ მიიჩნევა უდავო

წემარტივად; შესაბამისად, ქარტია თუ კონვენცია აშკარად სადავო დებულებებს ვერ დაეფუძნება.

ზოგის აზრით, ენად თუ კილოდ სახელდებისას გაგებინებაა მთავარი:

პატივცემულ მკითხველს შევახსენებ, რომ მსოფლიოს ბევრ ენაში (გერმანულში, იტალიურში, ესპანურში, ფრანგულში, არაბულში, იაპონურში, ჩინურში, სომხურში, ბერძნულში...) არის ისეთი დიალექტები, რომელთა შორის კომუნიკაცია/გაგებინება არ არის. ყველა ამ ჯგუფს ერთიანი სალიტერატურო ენა და ეროვნული კულტურა აერთიანებს.

ჩვენს სინამდვილეში გაგებინება პრობლემურია არა მხოლოდ მეგრელსა და კახელს, არამედ, გურულსა და თუშს, აწარელსა და ინგილოს, ლეჩხუმელსა და ტაოელს შორის და ა.შ. ესენიც ენებად გამოვაცხადოთ?

ბუნებრივია, ამგვარ ლინგვისტურ ერთეულებს არც ევროპაში და არც აზიაში არ მიიჩნევენ დამოუკიდებელ ენებად.

გაგებინების ფაქტორს მნიშვნელობა ენიჭება **ველურთა სამეტყველო ერთეულების კვალიფიკაციის დროს**, ვინაიდან მონათესავე ველურ ტომებს არა აქვთ გამაერთიანებელი სამწიგნობრო ენა და კულტურა.

ენისა და დიალექტის სტატუსის განსაზღვრას ცდილობენ მოცემული საზოგადოების ნების შესაბამისადაც. ენობრივი კოლექტივის ენობრივი თვითაღქმა ადეკვატურ შედეგებს მოგვცემს ახალშექმნილი მწიგნობრობის მქონე ან წერილობითი კულტურის არმქონე ენობრივი ერთეულის შემთხვევაში: წერილობითი კულტურის არმქონე ხალხის თვითაღქმა ხდება გაგებინების მიხედვით განსაზღვრული უმწერლობო ენის ფარგლებში (შდრ., ჩრდილოკავკასიური ენები). ამ მეთოდს გადაულახავი პრობლემები შეექმნება ხანგრძლივი წერილობითი კულტურის მქონე საზოგადოების გამოკითხვისას, რადგანაც, საზოგადოების განათლებული ფენისთვის თუ გასაგები და მშობლიური იქნება არქაული ენა და კულტურა, საზოგადოების გაუნათლებელი ფენისთვის ის უცხო აღმოჩნდება; მაგ., სალიტერატურო იაპონურის ან სინჰალურის არმცოდნე გლეხისთვის თუ თავისი მშობლიური დიალექტი აღიქმება დედაენად, იგი მისდაუნებურად ემიჯნება საკუთარ კულტურას.

ასე რომ, განათლების სიმწირის (ეროვნული კულტურისა და სამწიგნობრო ენის ვერფლობის) პირობებში, ადამიანთა ჯგუფმა დედაენად შეიძლება ჩათვალოს მშობლიური კილო.

ჩვენი აზრით, ენისა და დიალექტის გამიჯვნა არც ამ ე.წ. **პლებისციტური** მეთოდითაა შესაძლებელი და სერიოზულად არც არავინ ცდილობს ამ კრიტერიუმის გამოყენებას; შდრ., როგორც წესი, **ენობრივი თვითმიკუთვნება** შედეგია ეროვნულ-ეთნიკური თვითმიკუთვნებისა.

შენიშვნა: ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დღეს მკვიდრდება უცხოური ტერმინი **იდენტობა** (იდენტიტე), არადა, მასზე ბევრად მოხერხებულია ქართული ტერმინები: **თვითობა, თვითაღქმა, თვითმიკუთვნება**.

ზოგ შემთხვევაში **რელიგიაცაა დიალექტების ენებად კვალიფიკაციის საფუძველი** (მაგ., პაკისტანსა და იუგოსლავიაში დიალექტები გამოცხადდა ენებად ერთ ხალხში არსებული რელიგიური დაპირისპირების გამო), ზოგან დამპყრობლის პოლიტიკაა განმსაზღვრელი; მაგ., რუსეთის იმპერიამ თურქულის ერთ-ერთი დიალექტი აზერბაიჯანულ, ხოლო რუმინულის დიალექტი მოლდავური ენად გამოაცხადა...

ვფიქრობთ, ცივილიზებულ საზოგადოებაში მონათესავე ენობრივ ერთეულთა სტატუსის განსაზღვრისას არსებითადაა მისაჩნვევი სამწიგნობრო კულტურასთან ისტორიული მიმართება:

თუ მოცემული საზოგადოება სხვა მონათესავე ჯგუფებთან ერთად საერთო ენაზე ისტორიულად, საუკუნეების მანძილზე ქმნიდა სამწიგნობრო ენას/კულტურას, ეს საერთო ენა მისი დედაენაა, ხოლო კუთხური მეტყველება - დიალექტი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში პრობლემურია უმწერლობო ენისა და კილოს გამიჯვნა; ჩვენი აზრით: კონკრეტული სამეტყველო ერთეული მონათესავე სტრუქტურის მქონე ოფიციალური, სამწიგნობრო (სტანდარტული) ენის დიალექტად ჩაითვლება, თუკი ამ სამეტყველო კოდის მფლობელ საზოგადოებას ისტორიულად მონაწილეობა მიღებული აქვს მოცემული სამწიგნობრო ენის შექმნაში.

შესაბამისად, უმწერლობო ენად უნდა მივიჩნიოთ ენობრივ-ეთნიკური ერთობის მქონე იმ საზოგადოების მეტყველება, რომელსაც საკუთარ დედაენაზე არა აქვს წერილობითი კულტურა და შემოქმედების თუ საქმისწარმოების პროცესში იყენებს სხვათა მიერ შექმნილ სამწიგნობრო ენას. უმწერლობო ენა ზეპირი ფორმით (დიალექტების, კილოკავების, თქმების, ჟარგონების სახით...) არსებობს.

მსოფლიოს ხალხებისა და ენა-კილოების მიმართებებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ენობრივი ვარიანტების იერარქია თავისთავად რეგულირდება სამწიგნობრო ენის ისტორიასთან მიმართებით; კერძოდ, აქტუალურია სქემა:

ერი _ მისი სამწიგნობრო ენა _ ამ ერის ცალკეულ თემთა საშინაო მეტყველებანი.

მეიფე ეროვნული ცნობიერების პირობებში კი მნიშვნელოვანი ხდება სამწიგნობრო ენის საბაზო მეტყველების საკითხიც:

ვის დიალექტზეცაა შექმნილი მწიგნობრობა, იმ საზოგადოებას უჩნდება მეტი “კულტურულობის“ პრეტენზია, შესამაბისად, სხვა დიალექტზე მოლაპარაკე საზოგადოებაც ისწრაფის, მწიგნობრობით განავითაროს თავისი კუთხური მეტყველება.

ჩვენს ისტორიულ სინამდვილეში ამ მხრივაც მოწესრიგებულია ყველაფერი:

ამჟამინდელი ქართული/ქართველური სალიტერატურო ენა ეფუძნება ძველი სასულიერო მწერლობის ენას (და არა რომელიმე დიალექტს: ქართლურს, მესხურს, კახურს...), ძველი მწერლობის ენა კი - საერთოქართველურ ენას; შესამაბისად, ამ საერთო ენაზე/კოინეზე შექმნილი კულტურა ლაზის კუთვნილებაცაა, კახელისაც, ფშაველისაც, სვანისაც, ტაოელისაც, იმერხეველისაც, ფერეიდნელისაც, მაწახლელისაც, იმერელისაც, აწარელისაც და ა.შ.

ამ საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტის მიუხედავად, მავანი მაინც აძლევს თავს უფლებას, რომ უმწერლობო, შესამაბისად, უკულტურო ხალხად ჩათვალოს, მაგალითად, ქართული ჰიმნოგრაფიის ფუძემდებლის - მარტვილელი იოვანე მინჩხის - მშობელი კუთხის მოსახლეობა და მეგრელს დღეს დაუწყოს ბიბლიის თარგმნა, ენის განვითარება თუ დამწერლობის შექმნა...

ამას ცდილობდა რუსეთის ჟანდარმერია; მისი მიზანი იყო ქართველობა დაეშალა ჯერ ენობრივად და ეთნიკურად, შემდეგ კი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივადაც...

დღესაც გვაქვს საქართველოს დანაწევრების მცდელობანი, ოღონდ არა ევროსაბჭოს ამ დოკუმენტებიდან:

ევროპული ქარტიაც და კონვენციაც ხაზგასმით ეწინააღმდეგება ენობრივ/ეთნიკურ დივერსიებს (იხ., მაგ., კონვენციის 2 1-ე მუხლი და ქარტიის პრეამბულა); საფრთხე ევროპიდან არ მოდის; ევროდოკუმენტებისგან საშიშროება მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაგვემუქრება, **მიგრანტებს** უსაფუძვლოდ თუ მივანიწებთ ავტოქტონი უმცირესობების სტატუსს; “ევროსაბჭოს ჩარჩო კონვენციისა“ და “უმცირესობის ენათა ქარტიის“ ფუნდამენტური დებულებებიდან გამომდინარე, საქართველოში მხოლოდ ერთი ეთნიკური/ენობრივი უმცირესობაა: აფხაზები.

ამავე დროს, ჩვენ პატივი უნდა ვცეთ საქართველოში თავისი **ნებით მიგრირებულ სხვა ეთნიკურ ჯგუფთა ენას**, რელიგიას, კულტურას, ტრადიციას; მათ დღემდეც ჰქონდათ და ახლაც აქვთ უფლება დაიფინანსონ გაზეთი, რადიო, ტელევიზია... ილოცონ თავიანთ სამლოცველოებში და ა.შ. გარდა ამისა, სახელმწიფო ენის უცოდინარს ხელისუფლებამ სასამართლოში შეიძლება დაუქირავოს თარჯიმანი; თუმცა, სახელმწიფო ვალდებული არ არის სხვადასხვა დროს საქართველოში თავშეფარებულ ჯგუფებს თავიანთ ენებზე დაუარსოს ბაგა-ბაღები, სკოლები, უნივერსიტეტები, აგრეთვე, მათი კომპაქტურად ჩამოსახლების ველში სახელისუფლები სტრუქტურების საქმისწარმოება დაიწყოს მიგრანტთა ენებზე და ა.შ.

დასავლური სამეცნიერო წრეების **ბუნდოვანი წარმოდგენები** ქართველთა ეთნოკულტურულ ისტორიაზე (რაც აისახება ხოლმე საქართველოს მეგობარი ქვეყნების ზოგიერთ რეკომენდაციაშიც) ხშირად განპირობებულია ქართველ მეცნიერთა უზუსტო ტერმინოლოგიით; მაგ.: მეცნიერთა ერთი ნაწილი ტერმინებში: **ეთნოსი, ეთნიკური ჯგუფი, ეთნოგრაფიული ჯგუფი** მოიაზრებს როგორც ერსა და ტომს, ასევე, ამა თუ იმ კუთხის მოსახლეობასაც; სანიმუშოდ შევხებით ერთ სახელმძღვანელოს: 1991 წელს გამოცემული “ეთნოგრაფიის“ შესავალში ვკითხულობთ: “ეთნოგრაფიული ჯგუფის ქვეშ იგულისხმება ეთნოსის გარკვეული ნაწილი, რომელიც გამოირჩევა სალაპარაკო ენის, კულტურისა და ყოფის ლოკალური სპეციფიკით, ზოგჯერ გააჩნია თვითსახელი და როგორღაც **გაორებული თვითშეგნება**... ქართველთა ეთნოგრაფიული ჯგუფებია: ქართლები, კახელები, ხევსურები, იმერლები, გურულები, ინგილოები, მეგრელები, რაწველები და სხვა“... სამეცნიერო ლიტერატურაში **ეთნოგრაფიული ჯგუფის** პარალელურად გამოიყენება ტერმინი - **სუბეთნოსიც**.

წინასწარვე შევნიშნავთ, რომ ამგვარი მცდარი კვალიფიკაციების სათავე ტერმინოლოგიური აღრევაა: ტერმინი “ეთნოგრაფიული ჯგუფი“ რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაშიც კი “ეთნიკური ჯგუფის“ პარალელურად იხმარება; მაგ., ლ. ტოლსტოვას ტაჯიკებისა და უზბეკების გვერდით გამოყოფილი აქვს ისეთი ეთნოგრაფიული ჯგუფები, როგორებიც არიან: შუა აზიის ბოშები, ირონები, ქურთები, თურქები, ყივჩაყები და სხვ. (მსჯელობისათვის იხ. მ.გეგეშიძე, 1971, გვ.117)... ეთნოგრაფიის სახელმძღვანელოს შესავლიდან გამოდის, რომ **როგორღაც გაორებული ცნობიერება** შეიძლება ჰქონდეს ქართლებს, კახელს, მეგრებს, აწარებს, გურულებს, თუმს... რაც თავისთავად გამორიცხებულია, ვინაიდან ქართლები, კახელი, მეგრელი, გურული, აწარელი თუ თუში იმიტომაცა ქართველი, რომ ქართლებია, კახელია, მეგრელია, გურულია, აწარელია, თუშია! “გაორებული ცნობიერება“ შეიძლება ჰქონდეს საფრანგეთში ახალდამკვიდრებულ იტალიელს, თურქეთში - ბერძენს, საქართველოს მოქალაქე სომეხს და ა.შ. შესაბამისად, საქართველოში კომპაქტურად მცხოვრები არაქართველები ჩაითვლებიან ეთნიკურ თუ ეთნოგრაფიულ ჯგუფად, **სუბეთნოსად** თუ **ეთნიკოსად (ოღონდ არა ეთნიკურ უმცირესობებად)**...

სამწუხაროდ, ზოგ ენათმეცნიერულ ფუნდამენტურ გამოკვლევებშიც კი დასაწინააღმდეგებელია; მაგ., ბ.ჯორბენაძის მიერ ცალკეულ ეთნოსებადაა ჩათვლილი: კახელი, გურული, ქართლელი და სხვა; ამ “ეთნოსთა” საცხოვრისები მიჩნეულია ეთნიკურ კუთხეებად, ხოლო მეტყველებები - “ეთნიკურ დიალექტებად” (ბ.ჯორბენაძე, 1989, გვ.2 9, 4 2).

შდრ., სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული შეხედულების მიხედვით, ეთნიკური ერთობის, ეთნიკური ჯგუფის, ეთნოსის, ერის ძირითადი მახასიათებლებია: ისტორიული დედაენა (ერთიანი ენობრივი ხედვა-აღქმა), ისტორიული კულტურა (ტრადიციული რელიგიურ-კულტურული ღირებულებანი), ისტორიული მესხიერება, ისტორიული ფსიქიკური წყობა (ტრადიციულ გარემოსთან მიმართებით ფორმირებული ენობრივ-კულტურული მენტალობა) და ისტორიული ტერიტორია/სახელმწიფო (შდრ.: დიდი წარსული - მაღალი ღირსების განცდა). შდრ., აგრეთვე: ჩარჩო კონვენციის მიხედვით (მუხლი 5 , 1), ეთნიკურ უმცირესობებს ახასიათებთ: ენა, ტრადიციები, კულტურული მემკვიდრეობა, რელიგია.

ქართულ სინამდვილეში ეთნიკურ ტერმინთა არასწორ გამოყენებას რამდენიმე ნაშრომი მიუძღვნა (გ.გეგეშიძე, ვ.ითონიშვილი), სადაც აღინიშნა არაქართველ ავტორთა მცდელობა, ქართველი ერის შემადგენლობიდან გამოაცალკევონ სვანები, მეგრელები, გურულები, კახელები და სხვ... ეთნოლოგთაგან უკანასკნელად ამ პრობლემას საყურადღებო წერილი უძღვნა რ. თოფჩიშვილმა (რ.თოფჩიშვილი, 1995 ; რ.თოფჩიშვილი, 2 005) ; ქართველი ერის ისტორიისა და ეთნოსტრუქტურის საფუძვლიანი ანალიზის შემდეგ ის სამართლიანად ასკვნის: “საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის მოსახლეობის – აწარლების, გურულების, მეგრელების, იმერლების, სვანების, თუშების... მოხსენიება არ შეიძლება ეთნოსად, ეთნიკურ ერთობად, ეთნიკურ ჯგუფად, ხალხად, ტომად, ეთნოგრაფიულ ჯგუფად, სუბეთნოსად და მისთ; ასეთი აღრევა გარედანაა თავს მოხვეული. დასახელებული ტერმინები ეთნოლოგიურ ლიტერატურაში აღნიშნავენ ერს, ეროვნებას, ან ჯერ ერთად ჩამოუყალიბებელ ენობრივ-კულტურული თვითშეგნების მქონე ერთობლიობას; ეთნოსებია: ინგლისელები, გერმანელები, ფრანგები, ქართველები და ა.შ., ხოლო ტომი მხოლოდ წინაფეოდალური გაერთიანებების აღსანიშნავად შეიძლება იყოს გამოყენებული და არა თანამედროვე მოსახლეობის მიმართ.“

ჩვენი აზრით, სხვადასხვა კუთხის ქართველების: აწარლების, გურულების, სვანების, კახელების და ა.შ. აღსანიშნავად მიზანშეწონილია, გამოვიყენოთ ისტორიული ტერმინი თემი.

თემი ბერძნულიდანაა შემოსული; დასავლურ-ქართულ დოკუმენტებში XIII საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედიდან და მოწმებული (თ. ბერაძე, 1976 , გვ.2 2 5)); საბასთან თემი განმარტებულია, როგორც “ქვეყნის ერთი ნაწილი,” დ.ჩუბინაშვილთან - როგორც “ხალხი ერთი თემისა” (“народ одной области”); ჩვენთვის საინტერესო მნიშვნელობით დამოწმებულია ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიც: “ამ თვეში გურიის თემი შეიყრის თავს ჩვენს სოფელში” (ე.ნინოშვილი). საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინციების მოსახლეობის აღსანიშნავად თემს იყენებს მიხაკო წერეთელიც, ივანე ჯავახიშვილიც და ნიკო ბერძენიშვილიც...

ქართულში თემს სხვა მნიშვნელობებიც აქვს: ის, როგორც ტექნიკური ტერმინი, ნიშნავს საზოგადოების ერთ სოციალურ-ეკონომიკურ მთლიანობას; გამოყენებულია “ხევის” თუ “ერთი გვარის” ხალხის აღსანიშნავად და ა.შ. მაგალითად, სვანეთში ტერმინი “თემი” გულისხმობს როგორც დასახლებულ პუნქტს (მაგალითად, ლენჯერის თემი, ლატალის თემი) ასევე, მთელ ხეობას: ჩუბე თემ /ჩუბე ხეე (ქვედა თემი

/ქვედა ხევი - იგულისხმება ბალსქვემო სვანეთი), ჟიბე თემ /ჟიბე ხეე (ზედა თემი /ზედა ხევი - იგულისხმება ბალსზემო სვანეთი)... ალ.ჭინჭარაულის ცნობით, ხევსურეთში გამოიყენება **თემწყალი**: “ჩვენი თემწყალისა არის,” ე.ი. ჩვენი ხეობის, ჩვენი თემის კაცია (შდრ.: მაკროთემი - კუთხის, მხარის მოსახლეობა, მიკროთემი - ხეობის მოსახლეობა).

ამგვარად, ეთნიკური ტერმინებით: “ეთნოსი“, “ეთნიკური ჯგუფი“, “სუბეთნოსი“ და მისთ. უნდა აღინიშნოს დამოუკიდებელი ეთნოსტრუქტურისა და ენის მქონე ადამიანთა ერთობები; ტექნიკური ტერმინით: **თემი** კი - ერთი ეთნოსის შიგნით არსებული ლოკალური ჯგუფები (შდრ.: **ეთნოსი - თემი - პიროვნება** ისე მიემართება ერთმანეთს, როგორც **ენა - კილო - იდიოლექტი**); მაგ., ეთნოლოგიური თუ ლინგვისტური ასპექტით, ქართველი ერის ცალკეული თემებია: აწარლები, გურულები, ჩაღმათუშები, წოვათუშები, იმერლები, ჰერები (ინგილოები), მეგრელები, ლაზები, მთიულეები, იმერხეველები, მაწახლელები, სამცხელები, შავშელები, ლივანელები, ტაოელები, მოხევეები, სვანები, ფერეიდნელები, ჯავახები, ხევსურები, ქართლელები, ფშაველები, კახელები, რაწველები, ლეჩხუმლები...

შენიშვნა: წარმოდგენილი სიტყვების (ერი, ტომი, თემი...) მყარ ტერმინებად ქცევას გარკვეულწილად ხელს უშლის მათი პოლისემანტურობა...

ყველა ეთნოსს აქვს უფლება, იცოდეს თავისი წარსული, ვინაიდან **პიროვნების/საზოგადოების ეროვნულ თვითაღქმას (იდენტობას) განსაზღვრავს ეთნოკულტურული წარსულის ცოდნის ხარისხი.**

საქართველოს ამჟამინდელი საზღვრების გარეთ მცხოვრებ ავტოქტონ ქართველებს ხშირად არა აქვთ ინფორმაცია საკუთარი ისტორიის, კულტურის შესახებ; მოვიყვანთ თურქეთის რესპუბლიკაში მცხოვრებ ლაზთა მაგალითს: მრავალწახნაგოვანი ისტორიული კატაკლიზმების გამო, ლაზებს სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ და კულტურულ ველში უხდებოდათ ცხოვრება. შესაბამისად, განსხვავებულია საკუთარი წარსულის ცოდნის ხარისხიც, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახება ეროვნულ-ენობრივი თვითაღქმის ფაქტორებზე; კერძოდ: **ლაზთა ერთი ნაწილი** (ძირითადად, სარფისა და გონიო-ახალსოფლის მკვიდრნი) არ მოწყვეტილა ქართველურ კულტურულ-სახელმწიფოებრივ ველს; შესაბამისად, ამ მოსახლეობამ იცის, რომ მეგრელთა, კახელთა, მესხთა, ფხოველთა... მსგავსად, ისინიც არიან ერთიანი ქართველური კულტურისა და საერთოქართველურ ენობრივ სტრუქტურაზე დაფუძნებული მწიგნობრობის ავტორები; მათთვის კარგადაა ცნობილი, რომ საქართველოს მეფეების დიდი ნაწილის გარდა, ლაზურ-ჭანურ-მეგრულ წარმოშობისანი იყვნენ ქართველური კულტურის შემქმნელები იოვანე ლაზი, იოანე მინჩხი, სტეფანე სანანოისძე, იოანე პეტრიწი, იოვანე მარუშისძე, წყონდიდლები... დადიანები, ჩიქოვანები, გამსახურდიები და მრავალი სხვა. **ლაზთა მეორე ნაწილი** აღიზარდა თურქეთის სახელმწიფოში. მას დავიწყებული აქვს თავისი კილო და, თურქული განათლების სისტემის შესაბამისად, თავს თურქად მიიჩნევს. თურქეთსა და ევროპაში მოღვაწე **ლაზთა მესამე ნაწილისათვის** უცნობია (ბუნებრივია, არა ყველსათვის!) საერთოქართველური კულტურის ქმნადობის პროცესში ლაზ-მეგრელთა მონაწილეობა, მაგრამ მათ იციან, რომ ლაზები ენობრივ-ეთნიკურად არსებითად განსხვავდებიან თურქებისაგან. ლაზთა ეს ჯგუფი საკუთარი

მეტყველების ბაზაზე ცდილობს ახლა შექმნას სამწიგნობრო ენა და „გადაარჩინოს“ თავისთავადობა.

თანამედროვე ტექნოლოგიების პირობებში ძნელი არაა სამეცნიერო ცოდნის განსაზოგადოებრიობა; ჩვენს შემთხვევაში საქართველოსა და თურქეთის კეთილმეზობლური ურთიერთობის პირობებში უნდა შეიქმნას ობიექტური სამეცნიერო ინფორმაციის გაცვლის ველი, რომელიც ყველა ლაზს საშუალებას მისცემს იცოდეს: 1. კოლხური (კოლხურ-ყოზანური) არქეოლოგიური კულტურის საზღვრები ცხადყოფს, კოლხური სახელმწიფო ოცზე მეტ ქართველურ ტომს აერთიანებდა და თავისი არსით საერთოქართველური ხასიათისაა.

2 . ქართველური სამწიგნობრო ენა ეფუძნება საერთო ქართველურ ენობრივ კოინეს და არა ქართლურს, კახურს, ან სხვა რომელიმე ქართველურ კილოს; პირველი ქართული ასომთავრული წარწერები შემორჩენილია იოვანე ლაზის მონასტერში, ქართული ჰიმნოგრაფიის ფუძემდებელია ასევე ლაზი/მეგრელი იოანე მინჩხი და სხვ.

3 . საქართველოს გაერთიანებული სახელმწიფოს იდეოლოგიები და წინამძღოლები მეტწილად იყვნენ ლაზ-მეგრელი წარმომომის დიდგვაროვნები (ბაგრატიონები, წყონდიდლები და სხვა);

4 . ლაზთა ფოლკლორში (მსგავსად იმერხველთა, ტაოელთა, სვანთა, ჰერთა, კახთა...) გამორჩეულად პატივსაცემი ადგილი უჭირავს ერთიანი საქართველოს დიდ მეფეს - თამარს; ქართველთა საერთო ისტორიის ამსახველი ეს მასალა ი.ყიფშიძის მიერ ერთი საუკუნის წინაა ჩაწერილი.

...ამ და სხვა ანალოგიური ფაქტების ცოდნა ობიექტურ ველს შექმნის ლაზთა თვითაღქმისათვის.

ქართველთა ენობრივი ისტორიისა და ადრეულ საუკუნეებში ქართველთა ენის სტატუსის განსაზღვრისა და ქართველთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა “ივერიელთა ერთობის ტრაქტატი“, რომელსაც 1790 წელს ხელი მოაწერეს ქართლ-კახეთის, სამეგრელოს, იმერეთისა და გურიის მეფე-მთავრებმა; ტრაქტატში მკაფიოდაა ნათქვამი: “ვინაიდან ყოველთავე ივერიელთა, მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისათა აქვსთ ერთ მორწმუნეობა, არიან შვილნი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქვსთ მავასხელობითიცა (- ურთიერთვალდებულებითი - ტ.ფ.) სიყვარული ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვარობით შეკრულთა ურთიერთთა შორის. ამისათვის ჩვენ ზემოხსენებულად ქვეყანათა ივერიისა და მეფენი და მთავარნი დამამტკიცებელნი საუკუნოსა ამის პირობისა სახელით ყოვლად ძლიერისა ღვთისათა აღვსთქვამთ მტკიცესა ამას ერთობასა, რომელიცა თვითეულად შემდგომთა შინა ჰაზრთა ცხად იქმნების...”

საყურადღებოა ისტორიკოსთა და ეთნოგრაფთა დასკვნაც: “დაქუცმაცებულ საქართველოში “მარტო საკუთრივ ქართლი არ არის საქართველო, სხვა სამეფო-სამთავროებიც თავს საქართველოებად წარმოადგენენ. ასეთი მრავლობითი შეგნებიდან იბადება უჩვეულო ფორმა “საქართველონი ანუ საქართველოები; ასეთი საქართველოები: მესხეთი, კახეთ-ჰერეთი, ქართლი, იმერეთი, გურია, ოდიშ-აფხაზეთი (მსჯელობისა და ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ. ა.ჯაფარიძე, 1996 ; რ.თოფჩიშვილი, 2 002); ყველა ამ მცირე სამეფოში სამეფო კანცელარიის ენა ქართული, ხოლო კულტურა - ზოგადქართული იყო.

თანამედროვე სამეცნიერო გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ საერთოქართველურ ენას უშუალოდ აგრძელებს ქართველთა ძველი სამწიგნობრო ენა, რომლის დოკუმე-

ნტური ნიმუშები უწყვეტად არსებობს ბოლო 16 საუკუნის განმავლობაში; მისი ფონმატური, მორფოლოგიურ-სინტაქსური და ლექსიკურ-სემანტიკური სტრუქტურები საერთოქართველური თეორიული მოდელის სტრუქტურული ადეკვატია. განსხვავებით ბევრი სხვა სამწიგნობრო ენისგან, ქართული სამწიგნობრო ენა არ მომდინარეობს არც ერთი ცნობილი დიალექტისგან. სამწიგნობრო ენას ყველა ზეპირი ქართველური მეტყველება თვისობრივად ერთგვარად მიემართება, რამდენადაც ყველა ერთეული საერთოქართველურიდან მომდინარეობს და ყველა მეტ-ნაკლებად შეცვლილია; ამოსავალი ვითარება უფრო დაცულია სამწიგნობრო ენაში, ვიდრე კილოებში; დიალექტებში ცვლილებები იმატებს სამწიგნობრო ენის გავლენის ველის შესუსტების პირდაპირპროპორციულად.

საგანგებოდ აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართული სამწიგნობრო ენის შექმნაში თავიდანვე ყველა ქართველური მოდგმა იღებდა მონაწილეობას (მაგ., პირველი ქართული წარწერები იოანე ლაზისა და პეტრე იბერიის სახელთან დაკავშირებულ პალესტინის მონასტერში დასტურდება); სამწიგნობრო-კულტურული მძლავრი კერები იყო ეგრისში, ლაზეთში, სვანეთში, ტაო-კლარჯეთში, მესხეთში, აფხაზეთში, ქართლ-კახეთსა და სხვ., შესაბამისად, ამ ქართულ კუთხეთა მოსახლეობას აქვს ისტორიულად ფორმირებული ერთიანი სამწიგნობრო ენა და თავ-თავისი კილოები. აქვე, დასამოწმებელია, აგრეთვე, არნ.ჩიქობავას დასკვნა: ქართული სამწიგნობრო ენა შეიქმნა ზანური და სვანური დიალექტების მონაწილეობით (არნ. ჩიქობავა, 194 8; სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში მეგრულ-წანური ლექსიკისათვის იხ. კ.დანელია, 1984 ; თ.ბოლქვაძე, 2 003 ...); შდრ., აგრეთვე, ნ.მარის მოსაზრება:

“ქართული სალიტერატურო ენის შექმნა-განვითარებაში მონაწილეობას იღებდნენ: ქართლელები, იმერლები, მეგრელები, სვანები, ლაზ-წანები და სხვანი... საღვთო წერილის ტექსტში ჩვენ ვპოულობთ წმინდა წანურ ანუ მეგრულ, იმერხეულ და სხვა ტომთა სიტყვებს. ამ რეალურის კულტურულ-ისტორიულის შეხედულებით, ქართული სალიტერატურო ენა იმდენათვე სვანურია და მეგრული, იმდენათვე გურულია და იმერული, რამდენათაც ქართლური. ის არის ღვიძლი სამწიგნობრო ენა ყველა საქართველოს ტომისათვის...” (ნ.მარი, 1905 , გვ.9-10).

აქვე აღვნიშნავთ, რომ საქართველოში საბჭოთა იმპერიის გაბატონებამდე მეგრულ-წანურ და სვანურ ენობრივ ერთეულებს კილოებად თვლიდნენ ქართველთა წინა თაობებიც და მეცნიერებიც; მაგ., მეგრულს კილოდ, ენა-კავად, დამახინჯებულ ანუ არასტანდარტულ ქართულად (შდრ.: “მრუდი ქართული“, “წამხდარი ქართული“) ე.ი. სამწიგნობრო ქართულის დიალექტად მოიხსენიებდნენ: საბა, ვახუშტი, ილია, აკაკი, იაკობ გოგებაშვილი, პეტრე წარაია, კონსტანტინე გამსახურდია, ბესარიონ ნიჟარაძე, გიორგი წერეთელი, ოთარ გიგინეიშვილი, ზვიად გამსახურდია და სხვ; იხ., მაგ.:

კონსტანტინე გამსახურდია, 1983 , გვ. 4 11: “ჩემის აზრით, უნდა ხდებოდეს ენის რეპარაცია ადგილობრივი დიალექტების საშუალებით. უნდა შემოუშვათ ქართულ (სამწიგნობრო) ენაში როგორც მეგრულ-სვანური დიალექტების სიტყვები, ისე ფშავ-ხევსურული... ვაჟა-ფშაველამ ამ მხრივ დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ენას, მიუხედავად იმისა, რომ აკაკი წერეთელი ენას უწუნებდა მას“.

ბესარიონ ნიჟარაძე, 1904 (გაზეთი “ივერია“): “სვანური ნამდვილად ქართულია, მხოლოდ აქა-იქ შეცვლილია, მაგრამ ზოგიერთები ვერ შეჰრიგებიან ამ აზრს და გაიძახიან, სვანები სულ სხვა ხალხიაო! ნეტავ ვიცოდე, ვისთვის ან რისთვისაა საჭირო ის დაჟინება და სვანების გასხვისტომება“.

დღეს არსებული ქართველთა ზეპირი თუ საშინაო მეტყველებანი სამწიგნობრო ენის (საერთოქართველური მოდელის) მეორეული ვარიანტები არიან როგორც ფონემატური და მორფოლოგიურ-სინტაქსური, ასევე, ლექსიკურ-სემანტიკური სტრუქტურების მიხედვით; მაგალითად, ქვემოთ ჩამოთვლილ ქართველურ დიალექტებს საერთო აქვთ ძირითადი ხმოვნები და მათი რეფლექსები (მხოლოდ ზოგ განაპირა კილოში, კერძოდ, სამ სვანურ, ერთ ზანურ, რამდენიმე მესხურ და ფხოურ, აგრეთვე, ჰერულ კილოებში დასტურდება სხვა ენათა გავლენით წარმოქმნილი პალატალიზებული ხმოვნები), თითქმის იდენტურია თანხმოვანთა და სონანტთა რაოდენობა და ხასიათი; ძირითადად ერთგვაროვანია ვ-XXი საუკუნეების სამწიგნობრო ქართულისა და ყველა სხვა დიალექტის სახელისა და ზმნის პარადიგმები...

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, სამწიგნობრო ქართულის გავლენის ველის შესაბამისად, ქართველთა თანამედროვე საშინაო-სამეტყველო ერთეულები უნდა დაიყოს ცენტრალურ, განაპირა და საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის გარეთ არსებულ დიალექტებად; თავის მხრივ, განაპირა დიალექტებს ექვს ქვეჯგუფად წარმოვადგენთ, კერძოდ:

ცენტრალური კილოები:

კახური, ქართლური, იმერული, ლეჩხუმური, გურული.

განაპირა კილოები:

მესხური კილოები: აწარული, ლივანური, მაწახლური, იმერხეული (შავშური), ტაოური, სამცხური, ჯავახური (აქვე შემოვა ორდუს რეგიონში მცხოვრებ ქართველთა მეტყველება);

ჰერული კილოები: კაკური, ალიაბათური;

ფხოური კილოები: ჩაღმათუმური, ფშაური, ხევსურული, მოხეური, მთიულურ-გუდამაყრული; აქვე შეიძლება განვიხილოთ **წოვათუმური**, რომელშიც შთამბეჭდავადაა წარმოდგენილი როგორც ქართველური, ასევე ვაინახური ენობრივი შრეები; ჩვენთვის საინტერესოა, რომ დ.მელიქიშვილი წოვათუმურ მეტყველებას ქართულ შერეულ დიალექტად მიიჩნევს (დ.მელიქიშვილი, 2 001, გვ.16).

რაწული კილოები: ბარისრაწული, მთარაწული;

სვანური კილოები: ლაშხური, ლენტეხური, ჩოლურული, ბალსქვემოური, ბალსზემოური (შდრ., გერმანული ენის ალმენური მეტყველება იყოფა სამ დიალექტად: შვაბური, ქვემოალმენური და ზემოალმენური; ვ. ჟირმუნსკი, 195 6 , გვ.3 9).

ზანური კილოები: მეგრული, ლაზური (ხოფური, ვიწურ-არქაბული, ათინური; მუჰაჯირ ლაზთა შთამომავლების მეტყველების ნიმუშები მცირე გვაქვს, შესაბამისად, მათი დიალექტების/კილოკავების კვალიფიცირება მომავლის საქმედ რჩება).

საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის გარეთ არსებული ქართველთა კილოები:

ფერეიდნული (შუა სპარსეთში შაჰ-აბასის მიერ გადასახლებულ ქართველთა მეტყველება), “ჩვენებურების ქართული“ (ბურსა-ინეგოლში, ადაფაზარ-იზმითში, გონენსა და კაიზერის მიდამოებში გადასახლებულ მუჰაჯირთა ქართული) და ყიზილარ-მოზდოკელ ქართველთა მეტყველება.

ქართველთა სამეტყველო კოდების მაგალითზე ისტორიულად ერთი ეთნოკულტურული სისტემის მქონე ხალხის - ერის - ორი ენობრივი ერთეულის თანაარსებობა ე.წ. **დიგლოსიად** შეიძლება წარმოვადგინოთ, სადაც ისტორიული სამწიგნობრო ენა (სტანდარტული ენა) დედაენაა, ხოლო საშინაო მეტყველება (მაგ., ბალსზემოური კილო) - მშობლიური დიალექტი (წარმოდგენილი საკიხები ვრცლად, აგრეთვე,

სამეცნიერო ლიტერატურის კრიტიკული ანალიზი იხ. ჩვენს წიგნში: “ქართველები: ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები“).

დასკვნის ნაცვლად:

სტრასბურგის დოკუმენტების მიხედვით საქართველოში ეროვნულ/ეთნიკურ და ენობრივ უმცირესობებად მისაჩნევია არაქართველური წარმოშობის, მაგრამ ავტოქთონი, საქართველოში ისტორიულად მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები და არა მველი თუ ახალი მიგრანტები; შდრ.:

საქართველოში სხვადასხვა დროის მიგრანტები არიან: სომხები, ოსები, აზერბაიჯანლები, რუსები, ბერძნები, ქურთები, ჩეჩნები...

მასასადამე: საქართველოში ეროვნულ-ენობრივი უმცირესობის სტატუსი უნდა მიენიჭოს მხოლოდ აფხაზებს.

ევროსაბჭოს ქარტიისა და კონვენციის სხვაგვარი ინტერპრეტირება გააყალბებს ევროსაბჭოს ძირითად დებულებებს და პრობლემებს შეუქმნის არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ევროპის სხვა სახელმწიფოებსაც.

...ატომური თუ სხვა სახის ენერგია საშიშია დამნაშავეს ხელში, თუმცა დიდად სასარგებლოა კეთილშობილი მიზნებით გამოყენებისას; ასევეა ეს კონვენციაც და ქარტიაც.